

שנים במקרא

פרשת חוקת

ספר במדבר כולו עוסק בעצם בשתי תקופות. החצי הראשון של הספר, עד סוף פרשת קרח, עוסק באירועים המתרחשים בשנה השניה לצאת בני ישראל ממצרים. החצי השני, מפרשת חוקת, עוסק באירועים המתרחשים בשנה הארבעים. בתוך, בין שתי תקופות הזמן האלו, ובין שני החלקים של הספר, נמצאת פרשת טמאי מים, שבה לא נעסוק השבוע. בפשטות, רצף האירועים המתרחשים לאורך פרקים כ – כא הוא אכן כזה, רצף אירועים, שהקשר שביניהם הוא כרונולוגי. עם זאת, ניתן לחלק את האירועים המתרחשים לשני סוגים – עזיבת ההנהגה הקודמת של עם ישראל, עם מיתת מרים, ועם מות אהרון, והמלחמות של עם ישראל בדרך אל הכניסה לארץ. אנחנו נתמקד בסיפור הצמוד למיתת מרים, הוא סיפור מי מריבה. בפסוקים א – יג.

מיתת מרים והמשך הסיפור

- הסיפור נפתח במיתתה של מרים. כיצד מיתת מרים קשורה להמשך הסיפור, לדעתכם?

רש"י: ולא היה מים לעדה - מכאן שכל ארבעים שנה היה להם הבאר בזכות מרים :
אבן עזרא: ולא היה מים לעדה - ספר הכתוב שנים מאורעים. האחד מות מרים, והשני מות אהרן ומשה, ולא יכנסו לארץ, והחל לספר הסבה.
העמק דבר: ותקבר שם. פירש הכתוב דאף על גב שלא היתה הגזרה עליה שלא יבואו עצמותיה לארץ ישראל כמו שנגזר אחר כך על משה ואהרן, מכל מקום כך עלה שנקברה שם במדבר, וידוע דרשת הגמרא על זה

- מה ההבדל בין רש"י לאבן עזרא מבחינת מטרת הסיפור על מות מרים?
- האם הפירוש של העמק דבר מתאים יותר לכיוון של רש"י או של האבן עזרא?
- להשלמת התמונה בדרכו של האבן עזרא, ראו דבריו של השם משמואל (פרשת חוקת, שנת תרפ):

ויבואו בני ישראל כל העדה - ברש"י: "עדה השלמה, שכבר מתו מתי מדבר ואלו פרשו לחיים".
והקשה הרמב"ן: אם כן, מה צורך להזכיר כן בבואם אח"כ להר ההר? עכ"ל.
ונראה, דהנה שלשה אלו משה אהרן ומרים שנשתלחו יחד לישראל, כמו שמשה היתה הנהגתו מתאימה לדור המדבר דווקא ולא לבאי הארץ... בודאי כן היו אהרן ומרים שנשתלחו עמו יחד שלא היתה הנהגתם מתאימה לדור באי הארץ, ומטעם זה נסבה סיבה מאת ה' שימותו במדבר, מרים מתה מחמת זקנותה, ואהרן ומשה הא-לקים אינה לידם ענין מי מריבה. ולפי זה יש לפרש מה שהזכיר הכתוב הא שכבר כלו מתי המדבר קודם מיתת מרים וקודם מיתת אהרן חד טעמא הוא, להורות שמחמת שכבר כלו מתי מדבר והתחיל דור חדש דור באי הארץ, מחמת זה מתו. ומיושבת קושית הרמב"ן.

- לאור דברי השם משמואל - כיצד סיפור מיתתה של מרים ומי מריבה מתקשר באופן כללי לפרק?

חטאם של משה ואהרון – התבוננות בפשט

- התבוננו בפסוקים. חלקו את הסיפור לחלקים, ותנו כותרת לכל אחד מהחלקים.
- שימו לב לחלוקה של המסורה (הפרשיות הפתוחות והסתומות). כיצד חילקה המסורה את הסיפור?
- על פי החלוקה של המסורה – כיצד מסתיים הסיפור מנקודת מבטם של בני ישראל? כיצד מסתיים הסיפור מנקודת מבטם של אהרון ומשה?
- הנימוק שנותן הקב"ה לעונש שהוא משית על משה ואהרון הוא: יען לא האמנתם בי להקדישני לעיני בני ישראל" לדעתכם, מה פירוש "לא האמנתם בי להקדישני לעיני בני ישראל" - במה חטאו משה ואהרון?

טרם שאנו ניגשים לדברי הפרשנים, נצביע על שני כלים שעשויים לעזור לנו בפרשנות של הסיפור.

1. התייחסויות נוספות לסיפור במקומות אחרים בתנ"ך.

2. השוואה לסיפורים דומים.

התייחסות לסיפור במקומות אחרים

א. בהמשך הפסוקים בפרק שלנו (פרק כ פסוקים כג – כד) אומרת התורה:

וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אֶהֱרֹן בְּהַר הַקָּדֵשׁ עַל גְּבוּל אֶרֶץ אֲדָמָה לֵאמֹר: אֲסֹף אֶהֱרֹן אֶל עַמִּי כִּי לֹא יָבֵא אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַתִּי לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל עַל אֲשֶׁר מְרִיתֶם אֶת פִּי לְמִי מְרִיבָה:

ב. בפרשת פנחס (כז, יב – יד):

וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה עֲלֵה אֶל הַר הָעֵבְרִים הַזֶּה וּרְאֵה אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַתִּי לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל. וּרְאִיתָה אֹתָהּ וְנִאֲסַפְתָּ אֶל עַמִּי גַם אֹתָהּ כַּאֲשֶׁר נִאֲסַף אֶהֱרֹן אַחִיד: כַּאֲשֶׁר מְרִיתֶם פִּי בְּמַדְבַּר צֹן בְּמְרִיבַת הָעֵדָה לְהַקְדִּישֵׁנִי בַּמַּיִם לְעִינֵיהֶם הֵם מִי מְרִיבַת קְדֹשׁ מְדַבֵּר צֹן.

ג. בפרשת האזינו (דברים לב, מח – נא):

וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה לֵאמֹר: עֲלֵה אֶל הַר הָעֵבְרִים הַזֶּה הַר נֶבֹז אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ מוֹאָב אֲשֶׁר עַל פְּנֵי יְרֵחוֹ וּרְאֵה אֶת אֶרֶץ כְּנָעַן אֲשֶׁר אֲנִי נָתַן לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְאַחֲזָהּ: וַיִּמַּת בְּהַר אֲשֶׁר אֹתָהּ עֲלֵה שָׁמָּה וְהִאֲסַף אֶל עַמִּי כַּאֲשֶׁר מַת אֶהֱרֹן אַחִיד בְּהַר הַקָּדֵשׁ וְהִאֲסַף אֶל עַמִּי: עַל אֲשֶׁר מְעַלְתֶּם בִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמִי מְרִיבַת קְדֹשׁ מְדַבֵּר צֹן עַל אֲשֶׁר לֹא קְדַשְׁתֶּם אוֹתִי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל.

- האם הפסוקים האלו נותנים נימוקים שונים ממה שנאמר בפרשתנו? אולי הם מפרשים את המילים "לא האמנתם בי להקדישני"?

השוואה לסיפורים דומים

אי אפשר ללמוד את סיפור מי מריבת קדש, בלי להשוות אותו לסיפור דומה מאוד, סיפור מסה ומריבה בשמות יז. פער מהותי בין שני הסיפורים הוא היחס למשה בעקבות הסיפור. בספר שמות, הקב"ה מתלונן על בני ישראל, ואין לו שום טענה למשה. ואילו בספר במדבר לא נראה שיש טענה על בני ישראל, ואילו משה ואהרון נזופים ונענשים. אולם, האם יש שוני גם בסיפור עצמו?

ערכו השוואה, לכל הפחות בנקודות הבאות:

- האם תוכן התלונה של בני ישראל וסגנונה דומה בין הסיפור בספר שמות לסיפור בספר במדבר?
- האם התגובה הראשונית של משה שונה?
- האם הציווי שנאמר למשה שונה בין שני הסיפורים?
- האם הביצוע של משה את הציווי שונה בין שני הסיפורים?

לאור ההשוואה – האם ניתן לשפוך אור על היחס השונה שמקבלים משה ואהרון בכל אחד מהסיפורים?

חטאם של משה ואהרן – הפרשנים

מטבע הדברים, לא נוכל לסקור את כל הפירושים הרבים לחטאם של משה ואהרן. השבוע נסתפק בכמה מהפירושים הקלאסיים, כפי שהם מובאים דרך פירושו של הרמב"ן (פסוק ח):

החטא במשה ואהרן במי מריבה אינו מתפרסם בכתוב.
ורש"י פירש (בפסוקים יא יב) מפני שצוה אותם ודברתם אל הסלע - ולא אמר והכיתם. שאלו דיברו היה הקדוש ברוך הוא מתקדש לעיני כל העדה ואומרים ומה סלע זה שאינו שומע ואינו מדבר מקיים דברו של הקדוש ברוך הוא אנו על אחת כמה וכמה. ודברי אגדה הם.
אבל לא נתחווירו, כי מאחר שצוה קח את המטה יש במשמע שיכה בו, ואלו היה רצונו בדבור בלבד מה המטה הזה בידו... ועוד למה אמר בזה (דברים לב נא) מעלתם בי. והצוואה בדבור אל הסלע הזה הוא מה שנזכר במעשה, צוה שיאמרו והיא שומעת כי השם יוציא מים מן הסלע הזה, כדרך כי היא שמעה את כל אמרי ה' (יהושע כד כז), וכך עשו כמו שאמר (פסוק י) ויקהילו משה ואהרן את הקהל אל פני הסלע ויאמר להם וגו', והנה הסלע שומעת באמרו כן לכולן...
וה"ר רבי משה (=הרמב"ם) סבר בו סברא, ואמר כי משה רבינו ע"ה חטאו הוא שנטה לצד הרגזנות באמרו שמעו נא המורים, דקדק עליו הש"י שיהיה אדם כמוהו כועס לפני עדת בני ישראל במקום שאין ראוי בו הכעס, וכל כיוצא בזה בדין האיש ההוא חלול השם, מפני שמתנועותיו כלם ומדבריו היו למדין והיו מקוין להגיע בהם אל הצלחות העולם הזה והעולם הבא, ואיך יראה עליו הכעס והוא מן הפעולות הרעות ולא תבא כי אם מתכונה רעה מתכונות הנפש...
והוסיף הבל על הבלים... שאי אפשר שלא היה כעס גדול מאת השם עליהם בעשותם מריבה עם משה. ובכל הנסיונות במדבר חטאם הגדול כשיאמרו "למה העליתנו ממצרים", שירצו להיות עבדים לשונאיהם בעבודת פרך מלהיות עם הא-הים כבן העובד את אביו... ובפעם הראשונה אמרו פחות מזה, למה זה העליתנו ממצרים להמית אותי ואת בני ואת מקני בצמא (שמות יז ג), והיה עליהם קצף גדול ואשמה רבה כמו שאמר ויקרא שם המקום מסה ומריבה על ריב בני ישראל וגו'. ובכאן כתוב מפורש (פסוק יג) המה מי מריבה אשר רבו בני ישראל את ה', ומה פשע גדול מזה הוי רב את יוצרו. ומשה אמר (דברים א לו) גם בי התאנף ה' בגללכם לאמר, אם כן הם חטאו וגרמו כל הרעה הזאת, ולדברי הרב אין להם בכל המעשה הזה חטא ופשע כלל:
והקרוב מן הדברים שנאמרו בזה, והוא טוב לדחות השואל, הם דברי **רבינו חננאל** שכתב כי החטא הוא אמרם (פסוק י) המן הסלע הזה נוציא לכם מים, וראוי שיאמרו יוציא ה' לכם מים, כדרך שאמרו (שמות טז ח) בתת ה' לכם בערב בשר לאכול וגו', וכן בכל הנסים יודיעום כי ה' יעשה עמהם להפליא, ואולי חשבו העם כי משה ואהרן בחכמתם הוציאו להם מים מן הסלע הזה, וזהו לא קדשתם אותי (דברים לב נא). ומעשה הראשון בצור אמר (שמות יז ו) הנני עומד לפניך שם על הצור בחורב, ושבעים הזקנים רואים עמוד הענן עומד על הצור והנס מתפרסם כי מעשה ה' הגדול הוא, אבל בכאן לא ראו דבר וטעו במאמר משה ואהרן.

- כיצד הבין כל אחד מהפרשנים (רש"י, רמב"ם, רבנו חננאל) את חטאו של משה? מה הסימוכים בפסוק לכל אחד מההסברים, ומה הקושיות של הרמב"ן על פירושיהם של רש"י ושל הרמב"ם?

נקודה למחשבה

לאור ההקשר של הפרק כולו, של מיתתם של שלושת מנהיגי דור יציאת מצרים, מנקרת בי המחשבה, שלא מצאתי לה סימוכין במפרשים, שאולי יש לקרוא את סיפור מי מריבה לא בתור הנגדה לסיפור מסה ומריבה, אלא בגלל הדמיון העז ביניהם. ארבעים שנות הליכה במדבר חלפו, ובתום ארבעים השנה, כשהמים נגמרים, תלונת בני ישראל זהה, והפתרון זהה. איך יתכן שעברו ארבעים שנה, ומשבר קטן מוליד אצל בני ישראל תחושת חורבן, כפיות טובה ורצון לחזור למצרים. איפה החינוך של מנהיגי הדור?

הכישלון החינוכי הוא כישלון להקדיש את שמו של הקב"ה בעיני בני ישראל, והוא סיבה לכך, שצריך לבוא דור חדש של מנהיגים, שיקחו את בני ישראל לצעד הבא.